

b. tot de kerk(en).

1. I.Z. was bewust *Protestants*²⁹. Practische arbeid, althans de Réveil-filantropie, was gebaseerd op het sola fide en het sola gratia. Verdienstelijkheid van goede werken werd evenzeer afgekeurd als klerikale overheersing. Activisme en perfectionisme werden vermeden; in ieder geval, dat beoogde men. Zodra prestatie-zucht op de voorgrond leek te komen werd er geprotesteerd³⁰.

Daarom zijn er vanuit de I.Z. weinig of geen contacten geweest met verwante Rooms-katholieke organisaties, waarachter altijd de 'verdienstelijkheid van goede werken' werd vermoed. Bepaalde I.Z.-arbeid was gericht tegen de 'opkomende macht van Rome' die in één adem met heidendom werd genoemd.

2. De I.Z. heeft vooral affiniteit gehad met de negentiende eeuwse (Hervormde) volkskerk. Dat ligt in de aard der zaak. In die volkskerk was in *principe* ieder welkom en acceptabel die niet uitdrukkelijk zich tegen de essentialia van het geloof verzette.

Bij de meeste secten ligt dat anders. Ieder zal daar welkom zijn, maar acceptabel niet. De volkskerk laat de uiteindelijke schifting over aan de Heer van de oogst. Met tucht kan zij niet goed overweg. Zij geeft de voorkeur aan het moeilijke, onderling-missionair met elkaar bezig blijven: een vorm van I.Z.

A. Kuyper, de volkskerk afwijzend, verdedigde dat onder gedoopten nooit van missie sprake kon zijn³¹. Vandaaruit

29. Dit kwam in 1917 nog tot uiting, toen ter herdenking van het vierde eeuwe-feest van de kerkhervorming een congres werd georganiseerd: een belangrijk deel van de referaten (bijv. van A. de Graaf en B. Wielenga) handelde over de I.Z. in relatie tot de Reformatie. J. H. Wichern had de kerkhervorming van Luther 'een grootsche actie der inwendige zending binnen de christenheid' genoemd (*M.L.* 39).

30. Zo heeft J. L. Bernhardi (1811 - 1873), een fervent Kohlbruggiaan, in zijn geruchtmakende *Zamenspraken* vrijwel nooit goede woorden voor de I.Z. over gehad. Zie over hem en zijn *Zamenspraken*: J. van Lonkhuyzen, *Hermann Friedrich Kohlbrügge en zijn prediking in de lijst van zijn tijd* (diss. V.U.), Wageningen 1905, 315-317 (noot); De Vrijer, *Schortinghuis* 228 noot 1; S. van der Linde, *Opgang en voortgang der Reformatie*, Amsterdam 1976, 227-242 (over de *Zamenspraken* 235-236).

31. Kuyper *Encyclopaedie* III 522. Kuyper verwierp evenwel, onder het gemaakte voorbehoud, de I.Z. niet. Bij zijn komst in Zetten (1877) werd H. Pierson door Kuyper uitgenodigd, de rubriek 'Inwendige Zending' in *De Heral* te verzorgen: *P.S.* 67, 72-75.